

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI

QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI

Ro'yxatga olindi: № <u>140</u>	 "TASDIQLAYMAN" O'quv ishlari bo'yicha prorektor Bozorov O.N. 2022 yil
2022 yil <u>29.08</u>	

"SANOAT TARMOQLARIDA EKOLOGIK BOSHQARUV ASOSLARI VA
AMALIYOTI" FANINING

ISHCHI O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	600000	- Xizmatlar sohasi
Ta'lim sohasi:	630 000	- Atrof – muhit muhofazasi
Ta'lim yo'nalishi:	5630100	- Ekologiya va atrof muhit muhofazasi (sanoatda)

Jami o'quv soati:		306 soat
Shu jumladan	Jami	7-semestr 8-semestr
	60 soat	24soat 36 soat
Ma'ruza	60 soat	24 soat 36 soat
Amaliy mashg'ulotlar	114 soat	57 soat 57 soat
Mustaqil ta'lim soati	72 soat	80 soat
Kurs ishi		

Qarshi-2022yil

1

Fanning ishchi o'quv dasturi, ishchi o'quv reja va o'quv dasturga muvofiq
ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

Z.R.Boiyrov - QarMII "Ekologiya va
mehnat muhofazasi"
kafedra assistenti.

Fanning ishchi o'quv dasturi "Ekologiya va mehnat muhofazasi" kafedrasida
yig'ilishida (bayon № 1, 26.08, 2022y.), Geologiya va konchilik ishi
fakulteti Uslubiy komissiyasida (bayon № 1, 27.08, 2022y.) va institut
Uslubiy kengashida (bayon № 1, 28.08, 2022y.) muhokama etilgan va o'quv
jarayonida foydalanishga tavsiya qilingan.

QMII O'quv- uslubiy boshqarma
boshlig'i:
QMII Geologiya va konchilik ishi
fakulteti dekani:
"Ekologiya va mehnat muhofazasi"
kafedra mudiri:

Sh.Turdiyev

M.G'o'firov

R.A.Eshonqulov

2

Kirish

Sanoat texnologiyalarining rivojlanishi va ishlab chiqarish ko'lamining
keskin oshishi natijasida tabiiy resurslarni ayovsiz ishlatilishi va korxonalar
tomonidan atrof muhitga tashlanadigan chiqindilarning ortishi, ekologik holatning
keskinlashuvining salbiy oqibatlarini oldini olish yo'llari biri sanoatning barcha
tarmoqlarida ekologik boshqaruvni yo'lga qo'yishdir.

"Sanoat tarmoqlarida ekologik boshqaruv asoslari va amaliyoti" fanini ana
shu masalalarni hal qilish uchun talabalarni dunyodagi va O'zbekistondagi
zamonaviy korxonalarda atrof muhitni boshqarish tizimi asoslari va amaldagi
tadbirlar bilan tanishtirishga xizmat qiladi.

Xalqaro ISO14000 standartlari seriyasi, korxonalarning ekologik siyosati,
korxonada ekologik menejment sistemasining tuzilishi haqida ma'lumot beradi.

Ushbu kursning amaliy dasturi korxonaning ekologik dasturlar va tabiatni
muhofaza etish rejalarini ishlab chiqishning asosiy prinsiplarining asoslari bilan
tanishtiradi. Misollar tariqasida sanoat korxonasining tabiatni muhofaza qilish
borasidagi prinsiplarini ishlab chiqarish jarayonlari, ekologik aspektlarida
qo'llanilishi ko'riladi.

Fanning maqsad va vazifalari

"Sanoat tarmoqlarida ekologik boshqaruv asoslari va amaliyoti" fanini
o'qitishning maqsadi talabalarga sanoat korxonalarida atrof muhitni boshqarish
usullarining asoslari bilan tanishtirishdir.

Fanning vazifasi talabalarga sanoatda ekologik menejmentni olib borish
orqali korxonalarning atrof muhitga ta'sirini baholash, sanoat korxonalarida atrof
muhitni boshqarishning xalqaro dunyo standartlariga asoslangan usullarini amalda
qo'llab atrof muhitning ifloslanishini oldini olish, tabiatni muhofaza qilish
tadbirlarini yo'lga qo'yishni o'rgatish va korxonada ekologik siyosat tizimini olib
borib bilimini shakllantirishdan iborat.

Fan buyicha talabalari bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yiladigan
talablar

"Sanoat tarmoqlarida ekologik boshqaruv asoslari va amaliyoti" o'quv fanini
o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:

- sanoat tarmoqlarida atrof muhitni boshqarish tizimlari va amaliy uslublari
haqida tasavvurga ega bo'lish;
- ekologik menejment sohasidagi BS 7750, EMAS va ISO 14001 xalqaro
standartlari, ularning tizimi va mohiyati;

3

- korxonalarning ekologik menejment tizimini ishlab chiqish, sanoat
tarmoqlarida ekologik aspektlarni aniqlash, sanoat tarmoqlarini atrof
muhitga ta'sirini baholash loyihasini bajarishning asoslari;
- tabiatni muhofaza qilish tadbirlari, ekologik monitoringni o'tkazish
bosqichlari;
- sanoat tarmoqlarida favqulodda holatlarda atrof muhitni muhofaza qilish
chora-tadbirlarining asoslarini bilishi va ulardan foydalana olishi;
- korxonaning atrof muhit muhofazasi bo'yicha statistik hisobotlarni
tayyorlash;
- sanoat ishlab chiqarish tarmoqlarida atrof muhitni boshqarish bo'yicha
amalga oshiriladigan tadbirlarni o'tkazish ko'nikmalariga ega bo'lishi
kerak.

Fanning o'quv rejadagi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi va uslubiy
jihatdan uzviyligi

Fanni o'rganishda quyidagilar keltirilgan "Fizika", "Matematika"
"Ekologiya", "Atrof muhit sifat analizi va monitoringi", "Atrof muhit kimyosi",
"Loyihalash asoslari va ekologik ekspertiza", "Sanoat chiqindilarini tozalash
texnologiyalari" fani bilan chambarchas bog'liq.

Fanning ishlab chiqarishdagi o'rni

"Sanoat tarmoqlarida ekologik boshqaruv asoslari va amaliyoti" fani
faoliyat turidan qat'iy nazar sanoatning barcha tarmoqlari uchun eng muhim va
zarur bo'lgan ustivor hamda dasturiy amal darajasida qaramog'i kerak. Sababi
sanoatning barcha sohalarida, jamiyatning har xil qatlamida atrof muhitga o'zini
ko'pmi salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunda sanoat obyektlaridan ajratayotgan
chiqindilar atrof muhitga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Barcha tashlanayotgan chiqindilarni kamaytirish bo'yicha korxonada
ekologik menejment tizimi joriy etilishi zarurdir.

Bu kursda talabalar sanoat korxonasida ekologik siyosatni yo'lga qo'yish
malakasiga ega bo'ladi. Shuning uchun "Sanoat tarmoqlarida ekologik
boshqaruv asoslari va amaliyoti" fanining ahamiyati juda yuqori hisoblanadi

Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik
texnologiyalar

Talabalarning "Sanoat tarmoqlarida ekologik boshqaruv asoslari va
amaliyoti" fanini o'zlashtirishlari uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy
usullaridan foydalanish, yangi informatsion - pedagogik texnologiyalarini tadbir

4

Ma'ruza mashg'ulotlari

T/r	Mavzular nomi	Soat
7-semestr		
1	"Sanoat tarmoqlarida ekologik boshqaruv asoslari va amaliyoti" faniga kirish.	2
2	Ekologik menejment tizimlari sohasida BS-7750 Britaniya standarti.	2
3	Korxona uchun ekologik menejment tizimini (EMS) ishlab chiqish.	2
4	Dastlabki ekologik baholash va ekologik aspektlarni aniqlash.	2
5	O'zbekiston Respublikasi korxonalarida ekologik boshqaruv tizimi.	2
6	Atrof muhitga ta'sirini baholash (AMTB) protsedurasi.	2
7	Atrof muhitga ta'sirini baholash etaplari.	2
8	Atrof muhitga ta'sir to'g'risida bayonot loyihasini ishlab chiqish.	2
9	Atrof muhitga ta'sirlarning ekologik me'yorlari.	2
10	Atmosferani ifloslantiruvchi manbalarni ro'yhatga olishni o'tkazish.	2
11	Me'yoriy ruxsat berilgan tashlamalar loyihasini ishlab chiqish (PI/IB).	2
12	Atmosferaga ifloslantiruvchi moddalarni tashlashga ruxsat olish.	2
Jami		24
8-semestr		
1	Maxsus suv ishlatishga ruxsat olish.	2
2	Ishlab chiqarish va iste'mol chiqindilarini ro'yhatga olish tartibi.	2
3	Ishlab chiqarish va iste'mol chiqindilarini joylashtirish uchun limit loyihasini ishlab chiqish.	2
4	Tabiatni muhofazalash tadbirlari.	2
5	Loyihalash bosqichida tabiatni muhofaza qilish tadbirlari.	2
6	Ishlab chiqarish korxonalari ishlab turganida tabiatni muhofaza qilish tadbirlari.	2
7	Ekologik monitoring.	2
8	Davlat nazoratini reglamentatsiya qilish.	2
9	Korxonaning atrof - muhitni muhofazalash va tabiiy resurslar ishlatilishi bo'yicha statistik hisoboti.	2
10	O'zbekiston respublikasi hududida atrof - muhitni ifloslash va chiqindilarni joylashtirish bo'yicha to'lovlar.	2

11	Statsionar manbalardan atmosfera havosiga (suv obyektlariga yoki past tekisliklarga) ifloslantiruvchi moddalarni tashlashga (oqizishga) va chiqindilarni joylashtirishga to'lovlarni hisoblash	2
12	Avtotransportdan atmosfera havosiga ifloslantiruvchi moddalarni tashlash uchun to'lovlarni hisoblash.	2
13	Sanoat korxonasini atrof - muhitga ta'siri bilan bog'liq favqulotda vaziyatlar.	2
14	Sodir bo'lishi mumkin bo'lgan avariylarni bartaraf etish rejasi.	2
15	Yerlarni qayta tiklash tadbirlari va ifloslantirishni baholash tartibi.	2
16	Ekologik audit.	2
17	Suvdan va yerdan foydalanuvchi korxonalarni ekologik audit protsedurasi.	2
18	Ekologik audit o'tkazish tartibi.	2
Jami		36
Umumiy soat		60

Ma'ruza mashg'ulotlari multimediya qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada akadem guruhlar oqimi uchun o'tiladi.

Amaliy mashg'ulotlar.

T.R	Amaliy mashg'ulotlar mavzulari	soat
7-semestr		
1	Ekologik aspektlar haqida tushuncha.	4
2	Ishlab chiqarish jarayonlarining atrof muhitga ta'sirini ekologik aspektlarini aniqlash.	4
3	Ishlab chiqarish jarayonlarining atrof muhitga ta'sirini ekologik aspektlarini dastlabki baholash.	4
4	Muhim aspektlarni aniqlash.	4
5	AMTB tadbirini hujjatlarini tayyorlash.	4
6	AMTB tadbirini hujjatlarini texnik ekspertizasini o'tkazish.	4
7	AMTB tadbirini hujjatlarini texnik ekspertizasini o'tkazish.	4
Jami:		24
8-semestr		
1	Atrof muhitga ishlab chiqarish jarayonidan tashlanadigan tashlamalarning ruxsat etilgan tashlanmasini (RET) hisoblash.	4
2	Maxsus suv ishlatishga ruxsat olish.	4
3	Sanoat korxonasini suv ta'minotini hisoblash.	4

4	Sanoat korxonasini suv tashlashini hisoblash.	4
5	Atrof muhitini ifloslash bo'yicha to'lovlarni hisoblash.	4
6	Atmosferani ifloslash bo'yicha to'lovlarni hisoblash.	6
7	Suv havzalarini ifloslash bo'yicha to'lovlarni hisoblash.	4
8	Chiqindilarni joylashtirish bo'yicha to'lovlarni hisoblash.	6
Jami		36
Umumiy soat		60

Amaliy mashg'ulotlar multimediyalar qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada har bir akadem guruhga alohida o'tiladi. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tiladi. "Keys-stadi" texnologiyasi ishlatiladi, keyslar mazmuni o'qituvchi tomonidan belgilanadi. Ko'rgazmali materiallar va axborotlar multimediyalar qurilmalari yordamida o'tkaziladi.

Mustaqil ta'lim		
№	Mustaqil ta'lim mavzulari nomi	Dars soatlari hajmi
7-semestr		
1	O'zbekiston va dunyoning hozirgi kundagi ekologik holati.	19
2	Ekologik muammolarning paydo bo'lish sabablari, salbiy ta'sirlar va ularni oldini olish.	19
3	Yirik ishlab chiqarish korxonalarining atrof muhitga ta'sirini baholash.	19
Jami:		57
8-semestr		
1	Sanoat chiqindilari, ularni to'planishi, atrof muhitga salbiy ta'siri, muammolar.	19
2	Rivojlangan davlatlarda ekologik menejment dasturlari, tajribalar.	19
3	Ekologik audit o'tkazish dunyo tajribalari.	19
Jami		57
Umumiy soat		114

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlanadi va uni taqdimoti tashkil qilinadi.

Kurs ishini tashkil etish bo'yicha ko'rsatmalar.

Kurs ishini maqsadi talabalarni mustaqil ishlab chiqarish qobiliyatini rivojlantirish, olgan nazariy bilimlarini qo'llashda amaliy ko'nikmalar hosil qilish, bevosita ishlab chiqarishdagi real sharoitlarga mos texnik yechimlar qabul qilish va zamonaviy ekologik asbob uskunalar va texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat.

Kurs ishini mavzusi bevosita ishlab chiqarish korxonalarining texnologik jarayonlariga bog'liq holda, aniq bir ekologik baholash, ekologik aspektlar, PDK, PDS ko'rsatkichlarini aniqlash va sanoat tarmoqlarining atrof muhitini ifloslantirganlik uchun kompensatsiya to'lovlarni hisoblash belgilangan. Kurs ishini mavzusi umumiy talabalar sonidan 20-30% ko'proq oldindan tayyorlangan. Har bir talabaga alohida topshiriq beriladi.

Kurs ishini hisoblash tushuntirish bayoni 25...35 varaq va 2-4 ta ko'rgazmali chizma (A1 formatda) ko'rinishda rasmiylashtiriladi. Kurs ishini bajarishda kompyuterdan foydalanish tavsiya etiladi.

Kurs ishi yakuniy nazoratlar haftasi boshlangunga qadar 1 hafta oldin kafedradagi etakchi professor-o'qituvchilar tarkibidan tuzilgan komissiyaga himoya qilinadi.

Kurs ishini mavzusi

1. Sanoat korxonalaridan atrof muhitga ifloslantiruvchi moddalar chiqaruvchi manbalarni xatlovdan o'tkazish tartibi va chiqindilarni chiqarganlik uchun kompensatsiya to'lovlari hisobi.
2. Ishlab chiqarish korxonalarini ekologik baholash va suv resurslarini ifloslantiruvchi manbalarni tahlil qilish.

Fan bo'yicha talabalar bilimini nazorat qilish

Talabalar bilimni nazorat qilish Oliy va o'rta maxsus ta'lim Vazirligi tomonidan tavsiya etilgan "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimni nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to'g'risida"gi Nizom (Nizom O'z.R. OO'MTVning 2009 yil 11 iyundagi 204-son buyrug'i bilan tasdiqlangan va O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2009 yil 10 iyulda 1981-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan. O'z.R. OO'MTVning 2010 yil 25 avgustdagi 333-sonli buyrug'i bilan Nizomga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilgan hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010 yil 26 avgustda 1981-1-son bilan davlat ro'yxatidan qayta o'tkazilgan) asosida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati Asosiy adabiyotlar.

1. Tomas M. Koontz, Toddi A. Steelman. Jo Ann Carmin, Katrina Smith. Korfmacher Collaborative environmental Management: What roles for Government – 1. Resources for the Future Washington DC, USA. 2003. 5
2. Lan Thomas. Environmental Management. Process and practices for Australia. The federation press. 2005.
3. Louis Theodor. Ryan Dupont Environmental Management. Problems and solution. Lewis publishers. Boca Raton Boston London New York Washington D C 2007.
4. Dixon Thompson. Serena Van Bakel. A practical Introduction to Environmental on Canadian Campuses.
5. Robert A. Corbitt. Standart handbook of Environmental Engineering. New York. USA 2002.
6. С.В. Макаров, Т.В. Гусев «Экологический менеджмент». Учебное пособие. М. Химия в России. 2003 г.

Qo'shimcha adabiyotlar.

1. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining lavozimiga kirishida tantanali marosimga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma ma'lumotidagi matn. – T.: "O'zbekiston" NMIU, 2016. – 56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinishining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza 2016 yil 1 dekabr. - T.: "O'zbekiston" NMIU, 2016. - 48 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 488 b.
4. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Xarakatlar strategiyasi to'g'risida. - T.: 2017 yil 7 fevral, PF-4947-sonli Farmoni.
5. Положение о порядке разработки и согласования проектов экологических нормативов. Утверждено приказом Кабинета Министров РУз от 21 января 2014 года №14.
6. «Положение о государственной экологической экспертизе в Республике Узбекистан». Приложение № 1 к Постановлению Кабинета Министров РУз от 31 декабря 2001 г. №491. Ташкент.